

**De molí paperer
a fàbrica de filats
i teixits de cotó:
els antecedents de la
fàbrica Tecla Sala
de l'Hospitalet**

Marta de Planell i Mas

De molí paperer a fàbrica de filats i teixits de cotó: els antecedents de la fàbrica Tecla Sala de l'Hospitalet

Marta de Planell i Mas
Arxivera i historiadora

L'actual biblioteca pública Tecla Sala de l'Hospitalet porta el nom de l'última propietària i empresària tèxtil que ocupava aquest espai. El 1913, la senyora Sala va adquirir la fàbrica a la família Basté, una nissaga de productors de teixits de cotó que treballava amb el nom de Sucesores de Andrés Basté.

Amb aquest article es vol donar a conèixer les dues activitats industrials que s'hi van portar a terme, la fabricació del paper i la de fer fils i teixits de cotó, aportant altres aspectes destacats que van conduir a aquest canvi de producció. En ell es fa palesa la importància de la ubicació de la fàbrica, així com la seva evolució, el significat de l'hereu masculí i la pèrdua d'aquesta figura, el paper de la dona com a partícip de la societat empresarial, bé com a esposa o com a hereva, la intervenció del marit en l'empresa, els vincles familiars entre nissagues d'industrials catalans, la justificació de l'establiment industrial o de la seva mobilitat. També es presenten els productes que s'hi fabricaven, així com les seves marques i imatges comercials, i el significat de la difusió d'aquests, que va més enllà del mercat nacional, com fou el reconeixement que aconseguiren en l'Exposició Universal de París de 1900. A través de diferents fonts documentals buidades es vol presentar la reconstrucció de l'evolució històrica d'un espai industrial destacat de l'Hospitalet —tant en el seu moment com, amb altres usos, en l'actualitat— i ser un reconeixement a aquelles nissagues d'industrials catalans que amb el pas del temps han passat a l'oblit.

EL MOLÍ PAPERER DE LA FAMÍLIA FERRER

El 21 d'abril de 1852 Joaquim Cebrià i Vilella, propietari i natural de Barcelona, signa un contracte amb Antoni Ferrer i Sagristà, pel qual aquest darrer adquireix un terreny, en terme de l'Hospitalet, dins del qual hi ha un salt d'aigua. Per al senyor Ferrer, paperer, natural de Súria i veí de Barcelona, era molt important l'existència del salt d'aigua per poder instal·lar-hi un molí paperer. Aquest salt era anomenat salt del Torrent Gornal i correspon al Canal de l'esquerra del riu Llobregat, conegut posteriorment com a canal de la Infanta.¹

¹ La construcció del canal, amb finalitat agrícola, va ser autoritzada per Reial Ordre del 2 de se

L'entrada a la propietat era per l'orient, és a dir, pel torrent Gornal, i limitava pel sud amb una peça de terra de vinya de Vicenç Mombrú, a través d'un camí pel qual els Mombrú tenien accés a la seva propietat; per ponent afrontava amb una altra peça de terra d'Antònia i Pere Mombrú, mare i fill; i pel nord, amb el canal de la Infanta i amb terres de Vicenç Cuyàs a través d'una franja de terra que servia per netejar el canal. La seva extensió era d'una mujada.²

En l'escriptura del contracte emfitèutic³ consten els pactes i condicions convinguts: el molí que es construeixi no es pot destinar a molí fariner, el comprador ha d'invertir-hi 9.000 duros —5.000 en el termini d'un any i 4.000 més en els tres anys posteriors—per construir un edifici fabril i altres obres necessàries per aprofitar el salt d'aigua, el preu anual del cens és de 300 duros cada any, a pagar en dos cops. Abans d'aquesta compra-venda, Antoni Ferrer ja havia fet tractes amb Joaquim Cebrià l'any 1848, però aquests no havien tingut relació directa amb el molí paperer de l'Hospitalet ni es feren a títol personal sinó a través de la societat Ferrer y Compañía.⁴

El molí paperer de l'Hospitalet és l'edifici més antic de l'actual complex Tecla Sala que està unit a la fàbrica de maó per un pont. Va funcionar a partir de 1854, segons consta en les matrícules industrials que es conserven a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet. La matrícula industrial és el document que recull l'import que hom pagava per realitzar l'activitat econòmica en el municipi. Des de l'adquisició a la posada en funcionament va passar més d'un any, temps per realitzar les obres. Aquestes consistiren en la construcció de la fàbrica i altres edificis annexos a ell i, segons les cartes de pagament, les obres foren pagades entre el 19 de gener de 1854 i el 25 de desembre de 1855. Els honoraris de l'arquitecte Josep Oriol i Bernadet⁵ eren de 8.075 rals de billó; les fei-

tembre de 1817 amb el nom de *Canal de Castañes*, nom del general que aleshores era capità general de Catalunya. El 1820 finalitzà la seva construcció. Posteriorment, per Reial Cèdula de 22 de desembre de 1824, passà a denominar-se *Canal Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón*. Font: Enciclopèdia lliure Wikipèdia: "Canal de la Infanta".

² Mesura agrària equivalent al tros de terra que poden llaurar un parell de bous en un dia. Equival a 2.025 canes quadrades, o sia, 4.896'5 m². (*Gran Enciclopèdia Catalana*, 2a ed. 1988).

³ Contracte pel qual un senyor dóna a una altra persona (emfiteuta) el domini útil d'una cosa immoble, perpetuament o a llarg termini, per tal que sigui millorada, tot retenint-ne el domini directe, a canvi de rebre un cànon, pensió o cens o altres prestacions del senyor útil; generalment, a l'acte d'establiment, l'emfiteuta paga una quantitat d'entrada. (*Gran Enciclopèdia Catalana*, 2a ed. 1988).

⁴ El 26 de setembre de 1848, els socis Antoni Ferrer i Sagristà, Francesc Llubjà, Rafael Valls i Sabaté i Francesc Riba i Prats establiren una fàbrica de filats de cotó en un edifici de Joaquim Cebrià conegut per "fàbrica nova" del Papiol. Finalizat el termini de la societat i amb un soci menys —el senyor Llubjà—, s'establí una nova societat, Ferrer y Compañía, des de febrer de 1855 fins a febrer de 1870, que adquirí el molí fariner de Molins de Rei amb les seves aigües i dependències per poder-s'hi traslladar una vegada s'haguessin construït uns nous edificis. Antoni Ferrer i Sagristà va ser el director i caixer de l'esmentada societat. (AHPB, not. Josep Elias i Cebrià, protocol 126, 27 de juliol de 1855).

⁵ Josep Oriol i Bernadet, arquitecte, matemàtic, agrimensor, científic i poeta. Nasqué a l'Alfar

nes de paleta, realitzades per Lluís Piera i Bonaventura Bassegoda,⁶ van costar 248.201'46 rals; les de fusteria, per Julià Castellví, 116.023'65 rals; les dels manyans Pau Pascual, Salvador Paralló i Josep Managal, 17.273'23 rals; la maquinària de Tous, Ascacibar y Cia⁷ costà 185.896'32 rals i per l'asfalt de Nuty y Cia., 6.564 rals. En conjunt, les despeses pujaren a un total de 582.033'66 rals de billó.

El molí estava format de baixos, primer, segon i tercer pis, amb hort i pati al costat, tot dividit en departaments, amb les seves rodes motrius, motors, piles, tines, estenedors, triadores, aparells i estris, junt amb l'aigua que li dóna moviment i que proporciona el salt del Torrent Gornal.

El 14 d'abril de 1862 va morir Antoni Ferrer i Sagristà als 61 anys, deixant la seva esposa, Victòria Mora, i els seus fills Pau i Josep com a marmessors, les persones que havien de tenir cura del compliment i execució de la seva darrera voluntat. Es té coneixement pel seu testament que deixà triar a la seva esposa el lloc on volia viure, ja fos a l'habitatge que hi havia a la fàbrica de paper de l'Hospitalet o bé a la ciutat de Barcelona; es desconeix què va escollir, però tot fa pensar que es quedà a la ciutat comtal. El seu fill gran, Pau, heretà tots els seus béns; el seu fill Josep, diners, en una quantitat menor perquè fa constar que ja n'hi havia donat quan es va casar amb Maria Vallès; i a la filla, Victòria, encara menor, li deixà la legítima.⁸

L'hereu, Pau Ferrer i Mora, havia nascut a Carme, municipi de l'Anoia conegut per les seves fàbriques de paper. Aquest fet fa pensar que la família Ferrer hi havia viscut i

(Girona) el 1811 i morí al balneari de Les Escaldes (Andorra) el 1860. Havia estudiat a l'Escola de la Junta de Comerç i obtingué el títol d'arquitecte per la Real Academia de San Fernando de Madrid el 15 d'agost de 1833. Fou arquitecte municipal de Sabadell de 1842 a 1856, professor de l'Escola de la Junta de Comerç i de l'Escola d'Enginyers Barcelonesa. Va destacar per les obres destinades a sanitat i beneficència —com la Puda de Montserrat, l'Hospital Mental de la Santa Creu, a Sant Andreu del Palomar— i en el sector industrial —fàbrica d'estampats Can Ricart, foneria de Josep Nogués y Compañía, participació en fàbriques per treballar amb la força hidràulica del canal del Llobregat. Oriol viatjà per diversos països europeus per conèixer les novetats científiques i tècniques.

⁶ Bonaventura Bassegoda i Mateu, nascut a la primeria del segle XIX, formà part de la primera generació de paletes de la família Bassegoda, juntament amb els seus germans Pere i Josep. Descendents de Bonaventura han estat reconeguts arquitectes: els fills Bonaventura i Joaquim Bassegoda i Amigó; els néts per part de Bonaventura fill, Pere-Jordi i Bonaventura Bassegoda i Musté; i el seu rebesnét Bonaventura Bassegoda i Nonell.

⁷ Tous, Ascacibar y Compañía es creà el 1841 quan Celedoni Ascacibar s'associà a la foneria Sociedad Anónima La Barcelonesa, fundada el 1838. El 1855 aquella empresa es fusionà amb el taller Valentín Esperó y Consocios, formant la coneguda Maquinista Terrestre i Marítima.

⁸ Inventari dels béns que tenia Antoni Ferrer en morir: existències en el magatzem del carrer Princesa de Barcelona (135.196 rals), existències en la fàbrica de Sant Sadurní d'Anoia, propietat d'Antoni Mir (167.100 rals), fàbrica-molí de paper de l'Hospitalet i el seu contingut (168.289 rals), documents i llibres, joies, comptes, vuit i mitja vintenes parts d'interès en la propietat de la fàbrica de filats i teixits de cotó i del molí fariner del costat situat a Molins de Rei. (AHPB, notari Josep Elias i Cebrià, protocols 90, 92, 96, maig de 1862).

coneixia el món paperer. Malauradament, Pau Ferrer no va estar gaire temps portant l'empresa, ja que morí el juliol de 1863, als 40 anys. En el seu testament consta que està malalt a casa, al carrer Princesa número 33, que és vidu de Leonor Estruch, i que nomena com a marmessors els seus germans Josep i Victòria. En aquest document institueix com a hereu universal el seu fill Antoni, però aquest noi també morí i per això passen a ser hereves a parts iguals les germanes Victòria i Leonor.

En molt poc temps, la família Ferrer ha minvat. A les morts de Pau Ferrer i Mora i el seu fill Antoni, s'hi uneix la de la germana Victòria Ferrer i Mora. Es fan càrrec de les òrfenes, de pare i mare, Victòria i Leonor Ferrer i Estruch, uns tutors i curadors dels béns que havia establert el seu pare. Aquests curadors foren: Josep Ferrer Mora, tiet de les noies, fabricant de Molins de Rei, que era el director, caixer i administrador de l'empresa Ferrer y Compañía des de la mort del seu germà Pau; i els socis en la mateixa empresa, Rafael Valls i Francesc Riba. En qualitat de curador dels béns, Josep Ferrer va donar de baixa l'activitat industrial de la fàbrica de paper comú i de color, amb tres tines, el novembre de 1865. Però no va passar gaire temps perquè el molí de l'Hospitalet tornés a l'activitat de la producció de paper: l'any següent va ser llogat a Antoni Romaní i Puigdengoles, fabricant de paper de 33 anys i veí de Barcelona.

Els curadors de Victòria i Leonor Ferrer van signar amb Antoni Romaní un contracte de lloguer per quatre anys, des de l'1 d'abril de 1866 fins el 31 de març de 1870. Un dels pactes establerts era que els arrendadors es reservaven dues sales amb dormitori al primer pis, a la part de davant del molí, per a custodiar i fer ús dels mobles i efectes que hi tenien. L'arrendatari estava obligat a cuidar i a fer bon ús del que se li llogava, sense perjudicar els edificis, conductes d'aigua, parets, maquinària i altres estris; i, entre altres obligacions, també havia de netejar el canal i pagar la contribució sobre la indústria. El preu total de l'arrendament era de 8.000 escuts, és a dir, 2.000 escuts a l'any en dues pagues. Aquest contracte es renovaria en finalitzar, ja que es té constància de la presència del senyor Romaní al molí fins el 1874.

Per l'esmentat contracte de lloguer, signat amb data de 6 de maig de 1866 davant el notari barceloní Josep Elias, es té coneixement de les sales del molí, sense concretar-ne la distribució o l'ordre seguit en la descripció: "cuarto de la turbina; transmisores; mov. de mazas completamente nuevo; cilindros, pudridores; tinas; aposento de perolas; contador; aposento de turbina y bombas; aposento de mazas y cilindros; aposento de las tinas; patio de entrada; jardín; entrada; comedor; cocina; corredor de las tinas; aposento de perolas; espolsador; gallinero; habitación de encima del horno y carnazas; escalera; despensa y salador; dormitorios y corredores; mirador primero; mirador segundo; mirador tercero; recambios; piso primero; cocina; comedor; dormitorios, corredores y común".

L'any 1875 el molí fou arrendat a una altra persona, però abans d'aquest nou contracte van tenir lloc fets rellevants tan a nivell familiar com industrial. Fou el 12 de març d'aquell any quan s'establí davant el notari Joaquim Serra el repartiment dels béns que tenien les germanes Ferrer i Mora sota la tutela dels seus curadors. Victòria tenia 29

anys i estava casada amb Agustí Prats i Capdevila; Leonor tenia 26 anys i estava casada amb Andreu Basté i Bofarull. La tramitació de la divisió es va fer entre 1874 i 1875, un cop la menor de les germanes havia arribat a la majoria d'edat i s'havia recollit la documentació amb la valoració dels béns. Com que la valoració la feien persones alienes a la família, fou l'enginyer industrial Josep Ribas i Bayona qui va fer l'informe i dóna a conèixer la situació en què es trobava el molí el 1874 i en relació al món paperer: "teniendo presente la larga fecha de la instalación de la maquinaria hasta el día cuyo valor se le manda fijar, que es de unos veinte años y por lo tanto el desmérito cada vez creciente de ella; teniendo en cuenta que las fábricas de papel a la mano están a cargo de personas poco entendidas, lo que hace que la conservación de las máquinas se haga muy mal por el descuido continuo en que se las tienen; y no perdiendo de vista que durante este periodo de tiempo la industria en general ha sufrido un incremento notabilísimo y este en particular, lo que ha hecho que los precios de compra de las máquinas sean ahora mucho más bajos de lo que fueron entonces y están más perfeccionadas; presenta la relación de su resultado y previo juramento que presta dice que: la maquinaria de la fábrica de papel a la mano en cuatro tinajas y demás accesorios y turbina tiene el valor de 25.115 pesetas. En cuanto al trabajo o fuerza absoluta del salto del agua correspondiente a la fábrica de papel del Torrente Gornal debe manifestar: Que la cantidad de agua que pasa por el canal en las diferentes épocas del año es variable, es decir, que el canal es de los llamados de régimen inconstante, por lo que la fuerza absoluta del salto variará también, pero teniendo en cuenta el número y clase de máquinas que comúnmente tienen precisión de funcionar en dicha fábrica y la fuerza que ellas consumen; teniendo presente el estado de desperfecto en que se encuentra la turbina, lo cual hace que su efecto útil sea muchísimo menor que el que corresponde a esta clase de máquinas cuando se encuentran en buen estado y bien establecidas, con referencia a la fuerza absoluta desarrollada por el salto; y por fin habiendo hecho muchas experiencias directas en el canalizo, que es el punto esencial, en distintos días y en los cuales, por confesión propia de los molineros, no pasaba mucha agua por el canal, ha deducido teórica y prácticamente que la fuerza absoluta desarrollada por el salto del agua correspondiente a dicho molino-fábrica es, por término médio, de veinte caballos vapor".⁹

La divisió dels béns immobles fou de la següent manera: Victòria, la gran, es quedà amb la casa del carrer Cervantes número 6 de Barcelona, la qual disposava d'una ploma d'aigua, és a dir, d'un cabal d'aigua de 2.200 litres al dia, i una altra casa del carrer de Sant Pau número 30 de la ciutat comtal, totes dues cases adquirides pels seus curadors el 1866 i el 1869. L'altra germana, Leonor, es quedà la casa del carrer de la Palla número 6 de Barcelona amb una ploma d'aigua, adquirida pels curadors el 1868, i la fàbrica de l'Hospitalet, adquirida per herència del seu pare Pau Ferrer i Mora, el 1864. És destacable el paper que van fer els curadors dels béns, doncs van engrandir el patrimoni immobiliari de la família. S'ha de dir que el valor de la divisió dels béns no fou equitativa, ja que tenia més valor la part de la Leonor: per això, aquesta va haver de pagar en efectiu la diferència a la seva germana per compensar-

⁹ AHPB, notari Joaquim Serra i Murlà, protocol 174, 12 de març de 1875.

ho. Es desconeixen els criteris de repartiment dels béns, però com que a Leonor Ferrer li correspongué la fàbrica-molí de l'Hospitalet, tot fa pensar que hi havia un interès per part d'aquesta a tenir la fàbrica, ja que el seu marit, Andreu Basté, era fabricant.

La mateixa descripció dels béns citada anteriorment ens permet saber les extensions del recinte fabril: "un terreno cercado completamente con paredes de mampostería, y tiene dicho terreno una superficie de cuarenta y siete áreas, veinte y ocho metros cuadrados y ochenta centésimos equivalentes a tres cuartas, tres mundinas y cincuenta y siete canas cuadradas con treinta y siete centésimos. Dentro de esta superficie existe el edificio fábrica ocupando una de quientos diez y ocho metros y ochenta y siete centésimos, más doscientos treinta y cuatro metros cuadrados á la parte posterior contigua al canal de la izquierda del Llobregat. Al norte del edificio hay unos cubiertos que ocupan sólo en planta baja quinientos sesenta y dos metros cuadrados y un corral determinados por los mismos y la pared de cerca contigua al canal en una superficie de diez áreas y treinta y cuatro metros cuadrados con cincuenta y seis centésimos. Al sur-oeste del edificio hay el huerto que tiene veinte y tres áreas setenta y nueve metros cuadrados y treinta y siete centésimos. (...) El espresado edificio tiene una buena construcción en la generalidad de su parte vista, sin embargo de lo cual se halla considerablemente agrietado especialmente en sus fachadas y en los ramos de su escalera la que está apeada con auxilio del hierro, y los desperfectos son seguramente causados por defecto de los cimientos, de modo que allí se hace necesaria una radical reparación. (...) valor de la espresada finca es la cantidad de doscientas un mil setenta y siete pesetas y diez céntimos."¹⁰

Un cop el molí paperer fou de Leonor Ferrer i Estruch, aquest es va tornar a arrendar. Fou Andreu Basté i Bofarull, com a apoderat de la seva muller Leonor, qui establí el contracte de lloguer a Joan Poch i Tort, fabricant de paper, de 51 anys i veí de Barcelona. Es llogava per cinc anys, des del 15 d'abril de 1875 fins el 14 de març de 1880, i el preu total era de 35.000 pessetes, a pagar-ne cada mig any 3.500. No se sap si es va fer algun arranjament del molí, després de conèixer l'estat en què es trobava, però sí que se sap que de les quatre tines que tenien declarades el 1873-74, ara només eren tres, segons la matrícula industrial de l'època. Entre els pactes de Leonor com a arrendatària hi ha la reserva de tres sales amb dormitori, menjador i cuina del primer pis de la part del davant per a ús familiar, tenir la clau de la porta principal de la tanca per poder entrar a peu o en carruatge sempre que convingués, poder aixecar un cobert com a cotxera i per als cavalls. El senyor Poch estava obligat a conrear l'hort del costat de l'edifici i la senyora Ferrer podrà collir les verdures i fruites necessàries per al consum de la seva família mentre estiguessin a la finca. L'arrendatària es reservava la facultat de col·locar a la fàbrica una màquina de vapor, la força de la qual podria utilitzar el senyor Poch, en un lloc que no perjudiqués la indústria del contracte. A través dels pactes ens fa pensar que la senyora Ferrer tenia la intenció d'ar-

¹⁰ Ídem

peu de foto

ranjar i adequar-la com a indústria més moderna amb la instal·lació de la màquina de vapor.

Es desconeix si es conserva documentació de l'empresa com a fàbrica de paper i, per tant, no es coneix el nombre de persones que hi treballaven, però sí que hi ha constància que en el molí hi havia viscut alguna família com la d'Antoni Romañá —formada pel matrimoni i cinc fills, procedents de Capellades— i més tard, els Abet, amb vuit fills, de Gelida. L'origen d'aquestes famílies correspon a llocs amb tradició paperera, això ens fa pensar que no eren inexperts o "poco entendidas" com expressà l'enginyer Josep Ribas en el seu informe de 1874.

LA FÀBRICA DE SUCESES DE D. ANDRÉS BASTÉ A L'HOSPITALET

El pas de fàbrica-molí de paper a indústria de fils i teixits

L'activitat del molí paperer va acabar amb la finalització del contracte de lloguer amb Joan Poch, el 1880. El 12 de juliol d'aquell mateix any, Andreu Basté i Bofarull, com apoderat de la seva muller, Leonor Ferrer, demanà permís per construir-hi uns habitatges i col·locar-hi uns generadors.

El matrimoni Basté-Ferrer vivia al carrer Claris número 9 de Barcelona, en una casa que havia fet construir Andreu Basté el 1877 sobre uns terrenys que havia adquirit Leonor Ferrer tres anys abans. Van tenir nou fills: Victòria, Andreu, Leonor, Mercè, Santiago, Narcisa, Alfred, Manuel i Lluís.

La nova construcció de 1880 correspon actualment a l'edifici afegit al molí paperer, amb només tres pisos d'alçada, ja que el quart s'aixecà més tard; a la planta baixa d'aquest edifici es troba actualment la seu del Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

En la inscripció setena de la finca 65 del Registre de la Propietat número 1 de l'Hospitalet, que correspon a 1889, consta aquest canvi d'activitat: "fábrica de hilados y tejidos, antes molino de papel, con sus motores hidráulicos y de vapor y demás anexos y dependiente para su curso junto con el agua que le da movimiento y que proporciona el salto existente en la línea del canal de la izquierda del río Llobregat". En canvi, en l'inventari dels béns que tenia Leonor Ferrer i Estruch en morir, l'any 1887, encara consta amb la descripció de quan ella ho havia heretat.

Aquest canvi en l'activitat industrial ve donat pel matrimoni Basté Ferrer. Leonor Ferrer era propietària del molí, i el seu marit, Andreu Basté, era un industrial, membre de la societat Sucesores de Don Andrés Basté. És d'interès tirar enrere en el temps i fer menció d'aquesta societat per poder entendre els orígens i la vinculació dels Basté amb el món industrial abans que aquesta empresa s'instal·li a l'Hospitalet el 1880.

El 28 de juny de 1877 es constituí la societat Sucesores de Don Andrés Basté davant el notari barceloní Josep Falp, però l'activitat ja s'havia iniciat el 23 d'abril d'aquell any. Els socis fundadors foren Narcís Basté i Ros, Isabel Poudevida, vídua de Bohigas, Sever Niqui i Andreu Basté i Bofarull. Els Basté Ros també tenien relació amb una altra societat anterior anomenada Basté y Compañía,¹¹ que també es dedicava a la filatura i teixits de cotó.

En el moment de la seva creació, el 1877, ja s'establí la durada màxima de la societat: la seva finalització era el 31 de desembre de 1896. Durant aquest termini, la societat va tenir diverses modificacions, a causa de la situació familiar i a esdeveniments empresarials.

En la matrícula industrial de l'Hospitalet de Llobregat de 1882-1883 apareix per primer cop com a indústria cotonera; es declara que hi ha 3.173 fusos, 80 telers mecànics, tot a vapor, i un taller de manyà. Per tant, fabricava fils i teixits de cotó.

El 1884 morí a Esparreguera Andreu Basté i Bofarull. Leonor Ferrer quedà vídua amb els seus nou fills, essent la curadora dels béns d'aquests juntament amb Jaume Trias

¹¹ La societat Basté y Compañía es creà el gener de 1858 per dedicar-se a la filatura i teixits de cotó; els seus socis eren Andreu Basté i Ros, Josep Calva i Molinas, Albert Coll i Vallès, Marià Puig i Francesc Junoy i Culell. L'1 d'octubre de 1873 passà a ser la societat mercantil comanditària Basté, Puig y Compañía sota la gerència d'Andreu Basté Ros i Francisca Saladrigas, vídua de Puig. Aquesta societat tenia una casa-fàbrica al carrer de Sant Andreu, abans de Sant Llorenç, a l'aleshores municipi de Sant Andreu del Palomar, juntament amb una peça de terra. El 1877 el gerent morí i passà a ser-ho el seu germà Narcís Basté i Ros -sogre de Leonor Ferrer i avi dels Basté i Ferrer. El 3 de juliol de 1878 la societat tornà a canviar de nom, passà a ser Hijos de M. Puig y Compañía i encara que no hi consti el nom de Basté, en Narcís hi participava com a soci.

i Serra, Onofre Cortés i Ursul i Francesc Massó i Torruella. Aquells menors patiren més desgràcies familiars: el 1886 van morir un dels germans, Manuel, i l'avi Narcís Basté i Ros, i el gener de 1887, la mare, Leonor Ferrer. Això va significar per als vuit germans Basté i Ferrer heretar els béns corresponents del pare, de la part del germà, de l'avi Narcís Basté Ros i de la mare. A través dels inventaris dels béns dels post mortem se sap què passaven a tenir: la casa del carrer Claris número 9 amb dues pomes d'aigua, la casa del carrer de la Palla número 6 i Banys Nous 19 de Barcelona; a més de dues propietats —la casa número 78 i la caseta del número 80— al carrer de Sant Pere del municipi de Sant Andreu del Palomar; la fàbrica-molí de paper de l'Hospitalet, i el panteó familiar del cementiri de Sant Andreu de Palomar. A aquests béns immobles s'hi havien d'afegir diversos imports del capital en negocis mercantils de les societats Hijos de M. Puig y Cía. i Sucesores de Don Andrés Basté, participacions en el Centro Barcelonés de Seguros Marítimos i en la Compañía Universal del Canal Interoceánico de Panamá, accions del Banco de España i del Banc de Catalunya i bitllets hipotecaris de la Isla de Cuba. En aquells moments, tota aquesta herència no es va poder repartir entre els germans Basté i Ferrer, ja que la divisió dels béns s'havia de dur a terme quan el germà petit arribés a la majoria d'edat.

Com ja s'ha esmentat anteriorment, la societat tingué diverses modificacions, recollides en diversos protocols del notari Josep Nicolau i Bujons. Una d'elles fou l'entrada dels menors en la societat, com a hereus del seu pare, el 5 de novembre de 1884. Uns anys més tard, Isabel Poudevida fou representada per la seva filla Mercè Bohigas. El 18 de juny de 1890 hi hagué una rescisió parcial de membres de la societat: en sortiren Sever Niqui, Teresa Bohigas, Joan Niqui, Josefa Bohigas i Jacint Niqui; aquesta marxa comportà als socis satisfer-los la part corresponent per la seva participació en el negoci.

Es desconeix el volum de producció, el nombre de persones que hi treballaven, les activitats que feien, els torns, els horaris i els sous, ja que no s'ha localitzat el fons documental de l'empresa; però se sap el nom o el distintiu comercial dels seus productes a través de les marques sol·licitades al registre de marques i patents. D'aquesta època són els registres números 1688 i 3085. Aquests nous registres de marques permeten afirmar que, entre 1886 i 1892, l'empresa s'obria al mercat de producció de teixits de cotó.

Núm. marca	Núm./Nom producte	Data de sol·licitud	Data de concessió	Data de venciment
1688	1688	13-03-1886	25-08-1886	21-12-1906
3085	3085 3085 bis 1 3085 bis 2 3085 bis 3	25-06-1891	29-01-1892, no es concedí la 3085 bis 1	09-04-1917

A partir d'aleshores, la societat Sucesores de Don Andrés Basté, originària del municipi de Sant Andreu del Palomar, amb la raó social a Barcelona i instal·lada a l'Hospitalet des de 1880-1882, començà una nova etapa en aquesta darrera ciutat. Durant els anys hospitalencs, l'empresa tingué quatre moments molts significatius que corresponen a fets succeïts els anys 1892, 1896, 1902 i 1913 i que tot seguit es presenten.

L'ampliació: la construcció de la gran fàbrica

El 10 de febrer de 1892, els menors Basté i Ferrer van comprar a Eulàlia Munné una porció de terra al costat de l'antic molí paperer per 3.750 pessetes; la seva extensió era de 48'84 àrees. Fou el 24 de maig de 1892 quan Onofre Cortés i Ursul, tutor dels menors, demanà a l'Ajuntament de l'Hospitalet el permís per construir en aquells terrenys "una cuadra para hilados y tejidos, compuesta de bajos, primer piso y desván, con cuarto de máquina y de calderas, todo con sujeción a los planos que acompañan, autorizados por el arquitecto Don Claudio Duran y Ventosa".¹² En la nova obra intervenen persones reconegudes: l'arquitecte Claudi Duran i Ventosa i l'enginyer industrial municipal Pau Sans i Guitart;¹³ també es té coneixement que el mestre d'obres fou Antoni Carbonell i Camps.¹⁴

Claudi Duran i Ventosa havia acabat la carrera d'arquitectura el 1888 i sembla ser que hi havia una vinculació d'amistat entre els Duran i els Basté, no només perquè el 1892 la seva germana Maria s'havia casat amb Andreu Basté i Ferrer, sinó perquè el 1884, Andreu Basté i Bofarull fa constar en el seu testament que es prengui consell del seu bon amic l'il·lustre juriconsult de Barcelona Manuel Duran i Bas, pare de l'arquitecte, i, al seu defecte, de Raimon Duran i Ventosa, el seu germà.

Aquell mateix any de 1892, la gerència de la societat Sucesores de Don Andrés Basté considerà deixar el negoci de la compra i venda de cotó a l'engròs i ampliar les branques de fabricació que venia explotant. Però com que era insuficient la fàbrica antiga —el molí—, amb el desavantatge de la pèrdua de cabdal d'aigua que tenia, la societat decidí arrendar la nova fàbrica que els menors estaven construint en uns terrenys del costat de la fàbrica de l'Hospitalet. Els menors Basté construïen la fàbrica i la societat, de la qual ells mateixos formaven part, l'arrendava.

¹² AMH, expedient d'obres núm. 317 de 1892.

¹³ Pau Sans i Guitart, polític i enginyer nascut a l'Hospitalet. Com a enginyer municipal d'aquell moment, féu l'informe referent a la instal·lació de la màquina de vapor i de les sis calderes, de la casa Maquinista Terrestre y Marítima. Fou el primer president de la Lliga de Catalunya (1887) i de la Unió Catalanista. També fou redactor de "La Renaixença".

¹⁴ Antoni Carbonell i Camps va néixer a l'Hospitalet el 1848. Fou mestre d'obres. A més de la construcció d'aquest edifici, participà en l'edificació de la fàbrica Godó i Trias, can Trinxet. En època de Tecla Sala també hi realitzà obres. Constituï una empresa al capdavant de la qual fou succeït pel seu fill Miquel Carbonell i Batllori. A l'Hospitalet centre hi havia un carrer, el passatge Carbonell, que portava el seu nom fins a la seva desaparició arran de les reformes a la zona de la Riera de l'Escorxador.

El fet de poder construir l'edifici nou —l'actual Centre Cultural Metropolità Tecla Sala format per la Biblioteca Central i el Centre d'Art Tecla Sala—, reformar l'antiga fàbrica-molí i adquirir la màquina de vapor i les calderes, va ser possible per les inversions aportades per la societat Sucesores de Don Andrés Basté. Aquell mateix any 1892, els menors Basté s'havien separat de la societat M. Puig y Compañía —de la qual formaven part com a hereus del seu avi, Narcís Basté— i els hi havia correspost la quantitat de 200.000 pessetes; import que ingressaren a la societat Sucesores de Don Andrés Basté.

El nou recinte industrial de l'Hospitalet correspon a la suma de les dues propietats, l'antiga fàbrica-molí dels menors rebuda per herència de la seva mare Leonor Ferrer i la nova adquisició de terrenys del costat. En conjunt, comprèn un total de 8.840'40 m² d'extensió. Amb aquesta ampliació, l'empresa passà de tenir 3.173 fusos, l'any 1882, a 7.384, el 1894, i de 80 telers a 344; tot funcionava a vapor.

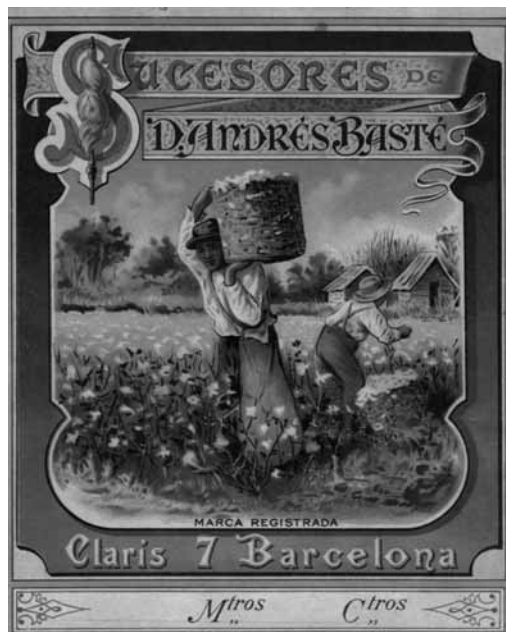
En aquesta etapa es demanaren cinc noves marques comercials per a diversos productes.

Núm. marca	Núm./Nom producte	Data de sol·licitud	Data de Concessió	Data de venciment
3405	3405 3405 bis 1 3405 bis 2 "Retorta nº 60" 3405 bis 3 "Retorta nº 30"	06-05-1892	07-10-1892; 29-04-1918 concedides a Marc Viladomiu Senmartín	08-01-1918
3747	3747 "Sembradoras" 3747 bis 1 "Urdidoras"	14-02-1893	28-07-1893	16-08-1913
4170	4170 "Río de Oro"	05-01-1894	No concedida	
4564	4564 "Río de Oro"	05-10-1894	21-03-1895	08-05-1915
4620	4620 4620 bis 1	25-10-1894	15-04-1895	07-05-1915

A més de la comercialització, la societat es preocupava per crear i millorar els sistemes de producció. Un exemple és el registre de la patent d'un procediment industrial per fabricar un teixit especial per a folres, número 16.517, de l'any 1894. Encara que caducava l'1 de gener de 1897, no es posà en marxa segons consta en el Registre de marques i patents; se'n desconeixen els motius.

Rescissió de la societat i nova continuïtat

El segon esdeveniment significatiu tingué lloc el 1896, any de la finalització de la societat, tal com estava establert en l'acta de constitució ja mencionada de juny de 1877. Per tant, abans de finalitzar el termini el 31 de desembre, dues de les germanes Basté i Ferrer, Leonor i Mercè, comunicaren la seva rescissió de formar part de la societat; ambdues estaven casades amb els germans Estanislau i Carles Reynals Ma-

peu de foto

lloï, respectivament. Dos dies abans de protocolaritzar la seva retirada, va tenir lloc el 13 de juny la divisió o repartiment dels béns heretats dels germans procedents del pare, mare, germà i avi Narcís Basté. Per això, la resta de germans —Victòria, Andreu, Santiago, Narcisa, Alfred i Lluís— paguen a Leonor i Mercè l'import pel valor de la part d'herència, un total de 211.005'43.¹⁵

Aleshores Leonor tenia 25 anys i Mercè, amb 23 anys, encara era menor. Mentre hi haguessin menors d'edat, les decisions havien de passar per un consell familiar, aleshores presidit per Narcís Campaña i Basté i amb la presència d'Andreu Basté Barateu i Josep Padró Basté. El 15 de juny de 1896 es reconstituí la mateixa societat, formant-ne part els germans Basté i Ferrer —Victòria, Andreu, Santiago, Narcisa, Alfred i Lluís Basté— i Teresa Niqui. En l'acta de constitució constava que la societat es prorrogava fins el 31 de desembre de 1926; en l'apartat següent es donarà a conèixer el motiu i any de la seva finalització.

Degut a les inversions fetes i l'entrega de les liquidacions de les persones sortints, el capital social minvà; per això es decidí aportar a la societat la propietat de la fàbrica

¹⁵ Aquest import està repartit de la següent manera: Leonor, 107.064'18 pessetes i Mercè, 103.941'40 pessetes. AHPB, notari Josep Nicolau i Bujons, protocol 661, 15 de juny de 1896.

dels menors Basté que fins aleshores només arrendaven a la societat. El capital passà a ser d'1.939.708'99 pessetes, format per les 297.220'78 pessetes de Victòria Basté; més la participació dels seus germans i germanes, amb 259.885'53 de l'Andreu; 331.367'40, de Santiago; 339.929'80, de Narcisa; 338.771'31, de l'Alfred; 341.034'17, de Lluís, i les 31.500 de Teresa Niqui Bohigas; aquesta última no tenia participació en l'edifici ni en la caldera ni en la maquinaria.¹⁶ El gerent fou Andreu Basté Ferrer; després s'hi afegiria el seu germà Santiago quan arribés a la majoria d'edat.

L'any 1897, la descripció del recinte industrial que consta en la inscripció primera de la finca número 1684 en el registre de la propietat número 1 era la següent: "fábrica compuesta de dos edificios, uno antiguo de bajos y dos pisos y otro relativamente moderno, edificación de tres pisos, unidos dichos edificios por un puente de hierro, un chalet, cuadras, cochera, almacén, depósitos y otras varias dependencias y accesorios, con toda la maquinaria que contiene el cuerpo de fábrica antiguo y sus dependencias; y un salto de agua existente en la línea del canal de la izquierda del Río Llobregat, conocido por salto primero o superior del Distrito decimoséptimo del término de Hospitalet, contados los derechos, a[c]cesiones y servidumbres anexas y dependientes del mismo y los canales y fajas laterales de terreno que correspondan, siendo la altura de dicho salto un tercio de la total, o declive de los tres saltos de aquel distrito, contada desde el borde inferior del boquete de hierro colado que da entrada a las aguas, hasta la solera del puente llamado del Pi, o sea del puente de la corredera pluvial; con el agua necesaria para dar curso a una muela y un cuarto de otra (...)". El xalet correspon a la casa modernista, de la qual no s'ha trobat expedient de construcció. Amb aquesta denominació de "chalet" surt el 1897 i en anys posteriors, com en les descripcions de 1902 i de 1942; en aquesta última data correspon a la finca 7482/A, una de les que la senyora Tecla Sala havia adquirit als Basté Ferrer per agrupar-les en una sola finca, juntament amb altres que ella mateixa havia adquirit a altres propietaris. Per altra part, amb el terme "varias dependencias" es fa referència a les naus de la part posterior, el permís de construcció de les quals es va demanar l'any 1896 i que actualment no es conserven.

Durant el període de 1897 fins el 1902, la composició de la societat tingué noves modificacions, arran, per una part, de les desvinculacions de les germanes Leonor i Mercè Basté i Ferrer, i, per altra part, per les defuncions d'altres membres familiars. El 16 de gener de 1899 va morir Andreu Basté, gerent i un dels sis germans que formen la societat, passant la seva part de la propietat als seus fills Andreu, Maria, Montserrat, Pilar i Manuel Basté Duran, essent la usufructuària la seva esposa, Maria Duran Ventosa, germana de l'arquitecte de l'edifici fabril. El febrer de 1901 morí un altre dels germans Basté i Ferrer, en Lluís, passant la seva part als seus germans i als nebots, fills del difunt Andreu Basté. El gener de 1902, morí la neboda Maria Basté Duran i la seva part —heretada del seu pare— passà a la seva mare en una quarta part i la resta als seus germans.

¹⁶ AHPB, notari Josep Nicolau i Bujons, protocol 661, 15 de juny de 1896.

Segons dades de la matrícula industrial, aquell any la fàbrica tenia 7.384 fusos, 344 telers mecànics, una màquina de parar¹⁷ i un taller de manyeria; tot funcionava per vapor, de dos cavalls de vapor. En la següent matrícula, 1898-1899, augmenta el nombre de fusos fins a 9.384, com també de telers, fins als 443, i una màquina més de parar. Això fa pensar que hi ha una inversió i que augmenten la producció; però no es pot confirmar, ja que el 1899-1900 baixa el nombre de fusos, només paguen per tenir-ne 7.248; també ens pot fer pensar que fabriquen més teixit que fils.

Una altra font d'informació és la premsa de l'època. L'article publicat a la *Revista ilustrada de vías férreas* el 10 d'octubre de 1903 permet conèixer amb més detall la fàbrica:

"Hoy ocupa esta fábrica, una de las más importantes de Cataluña, como hemos dicho, una extensión de 10.000 metros cuadrados, y consta de dos edificios grandiosos, antiguo uno y moderno el otro, situados en el vértice del ángulo donde bifurcan las líneas férreas de Villanueva y Geltrú y Tarragona, los cuales se hallan unidos por un puente metálico.

El más moderno de los edificios ocupa una superficie de 3.500 metros cuadrados, y consta de tres amplios pisos dotados de una perfecta distribución y en comunicación constante por medio de ascensor mecánico, con la planta baja, en donde existen instalados 445 telares.

En el primer piso, que se destina á la hilatura y preparación, se hallan instaladas, desde 1892, 34 cardas, 22 máquinas continuas y tres Selfactings que á ella se dedican, respondiendo á la perfección de la industria algodonera, hallándose provistas todas ellas de los más modernos adelantos y movidas por una máquina Corliss Compound, de 500 caballos de fuerza, que fué construída por La Maquinista Terrestre y Marítima, de Barcelona.

El antiguo edificio está destinado á la preparación de tejidos y batanaje, y cuenta, igualmente, con una máquina de vapor de 60 caballos y una turbina de 20 de fuerza hidráulica.

En ambos edificios trabajan unos 600 obreros de ambos sexos y de aptitudes verdaderamente estimables para el objeto, contribuyendo á la producción que la fábrica obtiene de 95.000 metros setmanales de los tan ventajosamente conocidos géneros que los Sucesores de Andrés Basté" exportan al inmenso número de mercados que esta casa ha sabido conquistar con las buenas calidades y la perfección que se observa en la obra, pues allí se produce hilatura en urdimbre desde el núm. 13 al 70 y en tramas del 9 al 80.¹⁸"

Aquest és l'article amb més informació que s'ha trobat. La finalitat era prou evident: fer difusió de la seva activitat i el reconeixement dels seus productes a l'estranger a través de la participació en la gran Exposició Universal de París de 1900. Allí mostrà

¹⁷ Parar: adobar (el fil d'ordit). (*Diccionari de la llengua catalana*. DIEC2. Ed. Institut d'Estudis Catalans, 2a edició).

¹⁸ Part d'aquesta informació ja s'havia publicat en la mateixa revista el 10 de gener de 1901.

els seus productes —"madapolanes, lavados, holanas, satenes, percalinas"— destacant el *brillanté* pel qual va aconseguir una medalla d'argent de l'exposició. En l'article consta que havien creat la "Germandat de la casafàbrica del sucesor de D. Andreu Basté", una societat protectora dels treballadors, oferint ajuts davant malalties, defuncions o altres situacions de "caridad sublime".

La societat continua creant noves marques comercials per a teixits de cotó. El 21 de setembre de 1901 demanà una marca per a teixits de cotó, crus, tenyits i blanquejats que li concediren el febrer de l'any següent. Aquesta marca amb el número 8234 no portà nom comercial però sí una imatge molt significativa que es descriu així: "consiste en una matrona cubierta con casco alado, con un pié sobre un polo del globo limitado por nubes. Con una mano sostiene una lámpara eléctrica y lleva en la otra una bola que despide rayos";¹⁹ aquesta imatge es molt significativa perquè ens confirma que l'empresa té enllumenat elèctric; a més se sap per la *Revista ilustrada de vías férreas* del 10 d'octubre de 1901 que a la fàbrica hi havia sis-centes làmpades. La marca se li concedí el 5 de febrer de 1902; anys més tard seria concedida a un altre industrial i empresa, caducant el 23 d'agost de 1937.²⁰

Núm. marca	Núm./Nom producte	Data de sol·licitud	Data de concessió	Data de venciment
8234	8234	21-09-1901	05-02-1902; 29-04-1918 a Marc Viladomiu Senmartín; 27-03-1933 a S.A. Viladomiu	23-08-1937

Dissolució de la societat i creació d'una de nova

El tercera data significativa fou el 30 d'agost de 1902, quan es procedí a la dissolució i liquidació de la societat. No sembla que el motiu fos que l'empresa anés malament, comptant amb enllumenat elèctric, havent assistit a la fira de París del 1900 i havent demanat una marca nova el 13 de març de 1902; sinó que algunes persones de la societat en volien sortir.

En aquells moments les persones partícips eren: Victòria, Santiago, Narcisa, Alfred, Leonor i Mercè Basté i Ferrer; Maria Duran Ventosa, vídua d'Andreu Basté com a usufructuària, i Teresa Niqui Bohigas. D'aquestes comuniquen que ho deixen Victòria, Narcisa, Leonor i Mercè; cal recordar que aquestes dues últimes ja havien sortit com

¹⁹ Boletín Oficial de la Propiedad Industrial, núm. 364, de 1901.

²⁰ Base dades de sol·licituds de marques (1886-1910) de l'arxiu històric de l'Oficina espanyola de patentes y marcas.

a sòcies el 1896, però hi tornaren a tenir participació quan heretaren la part del seu germà petit Lluís, mort el 1901.

Per liquidar la societat era necessari conèixer amb exactitud el valor econòmic d'aquesta i repartir-ho entre els membres segons la seva participació. En aquella data, el seu el capital social era d'1.474.516'33 pessetes²¹, un cop descomptat el valor del passiu (6.216'92 ptes.) del seu valor actiu (1.480.733'25 pessetes).

Com a actiu constava l'immoble de la fàbrica de l'Hospitalet, valorat en 735.412'06 pessetes; la maquinària, en 471.788'66 ptes.; les existències en la fàbrica, 79.577'69 ptes.; mercaderies, 47.095'80; mobles i efectes, 13.348'84; accions d'altres empreses: 18 accions de la Real Compañía de Canalización y Riego del Ebro, 630 ptes., i un títol de soci comanditari de la societat Tinturé Rovira y Taberner, 5.316'30 ptes.; i en metàl·lic, 16.834'01. De passiu tenien per als marmessors de D. Andrés Basté, 6.063'72 ptes. i en comptes provisionals, 153'20 ptes.

Aquest era el global de la societat, però la participació de les persones membres era diferent. Aquí es presenta el valor econòmic de cadascuna d'elles:

Socia	Conceptes	Import	Total
Victoria Basté i Ferrer	Participació directa	197.487'97	
	Per 1/7 com hereva del seu germà Lluís	37.270'81	234.758'78
Santiago Basté i Ferrer	Participació directa	345.262'72	
	Per 1/7 com hereva del seu germà Lluís	37.270'81	382.533'53
Narcisa Basté i Ferrer	Participació directa	239.732'92	
	Per 1/7 com hereva del seu germà Lluís	37.270'81	277.003'74
Alfred Basté i Ferrer	Participació directa	352.873'99	
	Per 1/7 com hereva del seu germà Lluís	37.270'81	390.144'80
Maria Duran i Ventosa	Usdefruit d'Andreu Basté i Ferrer i representació dels seus fills Basté i Duran	64.192'29	
	Per 1/7 com hereva de Lluís Basté i Ferrer	37.270'81	101.463'11
Leonor Basté i Ferrer	Per 1/7 com hereva del seu germà Lluís	37.270'81	37.270'81
Mercè Basté i Ferrer	Per 1/7 com hereva del seu germà Lluís	37.270'81	37.270'81
Teresa Niqui i Bohigas	Participació directa	14.070'75	14.070'75

²¹ AHPB, notari Josep Nicolau i Bujons, protocol 986, 30 d'agost de 1902.

Algunes de les persones que formaven part de la societat dissolta volien continuar; per això, els germans Santiago i Alfred Basté i Ferrer van comprar les parts de les seves germanes Victòria, Narcisa, Leonor i Mercè, que es desvinculaven de la indústria tèxtil; aquesta adquisició ascendia a 578.866'92 pessetes.

La continuïtat dels Basté significà la creació d'una nova societat. Es constituí la societat Sucesores de Don Andrés Basté, Sociedad en Comandita, és a dir, amb el mateix nom afegint-hi el nou tipus de societat. Això fa pensar que volien mantenir la societat que havia fundat el seu avi. En aquesta etapa nova, els socis col·lectius eren Santiago i Alfred Basté i Ferrer, Maria Duran Ventosa, en representació dels seus fills menors Basté Duran, i Teresa Niqui Bohigas assistida pel seu marit Josep de Argila i Font. El capital era d'1.150.000 pessetes: 400.000²² d'aquestes invertides en maquinària, primeres matèries —elaborades i en elaboració—, crèdits i marques de fàbrica; les 750.000 pessetes restants, en 150 rebuts de 5.000 ptes. cadascun que serien aportats per persones subscriptores. Els primers socis participants de la comandita que es coneixen són Rossend Muncunill i Pujol, amb vuit rebuts, Francesc de Paula Pons i Pla amb dotze i Rafel Tinturé i Oliveras, amb tres. Les persones que tenien rebut tenien dret a vot, essent els rebuts indivisibles i unitulars. El termini establert de durada era fins el 31 de desembre de 1922.

El 5 de març de 1903 Sucesores de D. Andrés Basté sociedad en comandita, amb la raó social al carrer Claris número 7 de Barcelona, enregistraren el nom comercial. També crearen noves marques comercials, algunes amb nom propi i altres amb només una imatge. Aquestes marques estaven identificades amb els números 8516, 9235, 9260, 9312, 10196, 10243, 10256 i 16980, aquesta última té la imatge d'un elefant, el mateix símbol que la primera que es sol·licità el 1886.

Núm. marca	Núm./Nom producte	Data de sol·licitud	Data de concessió	Data de venciment
8516	8516	12-03-1902	23-03-1903	17-04-1913
9235	9235 "Río de Oro" 9235 bis 1 "Eléctrica" 9235 bis 2 "Guerrera"	28-10-1902	13-05-1904	27-05-1919
9260	9260 "Villafranca-V" sin aprestar" 9260 bis 1 "Villafranca-VV sin aprestar"	03-11-1902	No prosperen	07-04-1903
9312	9312 "Sucesores de D. Andrés Basté" 9312 bis 1 "Lencera" 9312 bis 2 "Fruto del Huevo"	11-11-1902	07-04-1903 només per a la 9312 bis 2, la resta no prosperen	27-01-1906
10196	10196	27-08-1903	26-12-1903	12-01-1914
10243	10243	17-09-1903	11-03-1904; 29-04-1910 a Marc Viladomiu Schmartin; 27-03-1933 a S.A. Viladomiu	29-04-1984
10256	10256	27-09-1903	No prosperà	09-03-1904
16980	16980	17-11-1909	28-05-1910	20-07-1915

²² Aquestes 400.000 pessetes estan repartides pels valors aportats: Santiago, 165.000; Alfred, 175.000; els menors Basté i Duran, 48.000, i Teresa Niqui Bohigas, 12.000 ptes. AHPB, notari Josep Nicolau i Bujons, protocol 988, 30 d'agost de 1902.

La informació que aporta la matrícula industrial de 1902 fins el 1913 ens presenta una empresa en decliu, encara que les dades d'alguns anys són desconcertants. El 1902 paga per tenir declarats 7.248 fusos, dos anys més tard 5.080 i el 1905 és l'últim any que en declara, amb un total de 9.380 fusos; per tant, el 1905 deixa de fer fil. En relació a telers, en declara 443 unitats el 1902, 176 el 1904, 226 el 1905, 161 el 1906, i a partir de 1907 fins el 1913 paga per tenir només 6 telers mecànics. En relació a les màquines de parar, en té dues el 1902 i passa a tenir-ne una els anys 1904 i 1905.

La marxa de l'Hospitalet

El 5 de maig de 1913 Tecla Sala Miralpeix comprà la finca a Santiago i Alfred Basté i Ferrer. En aquell any i fins el 1914, l'empresa dels Basté encara estava present en la matrícula industrial; però a l'any següent ja consta l'activitat tèxtil a nom de Tecla Sala, amb 2.000 fusos i un taller de serralleria. Per tant, entre 1913 i 1914 finalitza la presència de l'empresa Sucesores de Don Andrés Basté a l'Hospitalet de Llobregat.

La no presència de l'empresa dels Basté a l'Hospitalet no significa necessàriament que la societat tanqués o es dissolgués, potser la fàbrica es va traslladar a un altre municipi. Es té coneixement que algunes de les seves marques comercials, corresponents als números 3405, 8234 i 10243 passaren a ser propietat d'un altre industrial, Marc Viladomiu Senmartín, l'any 1918; i a partir de 1933, les dues últimes foren de la Sociedad Anónima Viladomiu. Aquest fet ens fa pensar que es vengueren les marques a altres empreses o bé que els Basté passaren a participar aquesta altra empresa aportant-hi les seves marques. Però estudiar l'empresa dels Sucesores de Don Andrés Basté no ha estat la finalitat d'aquest article, sinó donar a conèixer la informació trobada d'aquesta empresa durant la seva estada a la nostra ciutat.

<p>RELACIÓ DE MARQUES DELS PRODUCTES DE SUCESORES DE D. ANDRÉS BASTÉ</p> <p>Font: Registre de marques i patents</p>		
	<p>Marca núm. 1688</p>	<p>Marca núm. 3085</p>
		
<p>Marca núm. 3085 bis 1</p>	<p>Marca núm. 3085 bis 2</p>	<p>Marca núm. 3085 bis 3</p>
		<p>RETORTA. Nº 60</p>
<p>Marca núm. 3405</p>	<p>Marca núm. 3405 bis 1</p>	<p>Marca núm. 3405 bis 2</p>
<p>RETORTA. Nº 30</p>		
<p>Marca núm. 3405 bis 3</p>	<p>Marca núm. 3747</p>	<p>Marca núm. 3747 bis 1</p>
		
<p>Marca núm. 4170</p>	<p>Marca núm. 4564</p>	<p>Marca núm. 4620</p>

		
<p>Marca núm. 4620 bis 1</p>	<p>Marca núm. 8234</p>	<p>Marca núm. 8516</p>
	<p>¡Error!Vínculo no válido.</p>	<p>GUERRERA</p>
<p>Marca núm. 9235</p>	<p>Marca núm. 9235 bis 1</p>	<p>Marca núm. 9235 bis 2</p>
<p>VILLAFRANCA=V SIN APRESTAR</p>	<p>VILLAFRANCA=VV SIN APRESTAR</p>	
<p>Marca núm. 9260</p>	<p>Marca núm. 9260 bis 1</p>	<p>Marca núm. 9312</p>
<p>LENCERIA</p>	<p>FRUTO DEL HOGAR</p>	
<p>Marca núm. 9312 bis 1</p>	<p>Marca núm. 9312 bis 2</p>	<p>Marca núm. 10196</p>
		
<p>Marca núm. 10243</p>	<p>Marca núm. 10256</p>	<p>Marca núm. 16980</p>

BIBLIOGRAFIA

Boletín Oficial de la Propiedad Industrial (BOPI) (1886-1965). Consulta on line dels anys 1886-1913. Disponible a: <<http://www.oepm.es/es/index.html>>. [Consultes: setembre-desembre de 2012]

La dinastia, 13 de novembre de 1883, 1 de novembre de 1893 i 28 de gener de 1899. Disponible a: <<http://hemerotecadigital.bne.es/cgibin/Pandora>>. [Consulta: agost de 2012]

Enciclopèdia lliure Wikipedia: Canal de la Infanta. Disponible a: <http://es.wikipedia.org/wiki/Canal_de_la_Infanta>. [Consulta: 15 abril 2013]

PLANELL MAS, Marta de. "Del molí paperer Ferrer a la fàbrica tèxtil. Tecla Sala: evolució d'un conjunt industrial", en *Jornades d'Arqueologia Industrial a Catalunya (2es: 1991: Igualada), Aigua, tècnica i treball: actes de les II Jornades d'Arqueologia Industrial a Catalunya*, [Barcelona]: Enginyers industrials de Catalunya, Associació/Col·legi, 1992 (Cultura, tècnica i societat; 5), p. 260-271.

Revista il·lustrada de vías férreas, 10 de gener de 1901, 10 d'octubre de 1902 i 10 d'octubre de 1903. Disponible a :<<http://hemerotecadigital.bne.es/cgibin/Pandora>>. [Consulta: agost de 2012]

FONTS DOCUMENTALS

Expedient d'obres (1880-1896) a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat.

Matrícula industrial (1879-1915) a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat.

Notes simples informatives de les finques números 65, 1278, 1684 del Registre de la Propietat número 1 de l'Hospitalet.

Protocols del notari de Josep Elias i Cebrià dels anys 1852-1865, a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

Protocols del notari Miquel Martí i Sagristà de l'any 1873, a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

Protocols del notari Joaquim Serra i Murlà de l'any 1875, a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

Protocols del notari Josep Falp i Robert de l'any 1876, a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

Protocols del notari Joaquim Nicolau i Bujons dels anys 1884-1902, a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

Base de dades de sol·licituds de marques (1886-1910) de l'Oficina española de patentes y marcas. Disponible a: <http://historico.oepm.es/archivohistoricow3c/index.asp?idm=es&page=base_datos_marcas>. [Consulta: febrer de 2013]

Base de dades de sol·licituds de patents (1878-1940) de l'Oficina española de patentes y marcas. Disponible a: <http://historico.oepm.es/archivohistoricow3c/index.asp?idm=es&page=base_datos_patentes_UAM>. [Consulta: febrer de 2013]